

ПІДГОТОВКА ТА ЗАХИСТ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В ЗВО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Діяльність закладу вищої освіти нерозривно пов'язана з провадженням освітньої діяльності на різних рівнях вищої освіти, наданням освітніх послуг і забезпеченням організації освітнього процесу, підготовкою кваліфікованих фахівців з урахуванням вимог ринку та спеціальностей, що потребує наявності відповідних науково-педагогічних кадрів. З огляду на зазначене, формування потенціалу науково-педагогічних працівників займає одне з провідних місць в ЗВО та вимагає підготовки докторів філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, що є незамінним для багатомірного та трансформаційного процесу особистісного й професійного зростання науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Така підготовка з 2016 року почала здійснюватися закладами вищої освіти України за новою європейською моделлю та відповідно до Закону України «Про вищу освіту»[1], Постанови КМУ від 23 березня 2016 р. № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)»[2]. Вона передбачає підготовку (на базі ступеня магістра) в аспірантурі та включає освітню й наукову складові, що стало новацією для української практики підготовки аспірантів.

Захист докторів філософії до кінця грудня 2021 року відбувався як експеримент за тимчасовим порядком присудження науково-освітнього ступеня доктора філософії у разових радах. За цей час «у 2019 році відбулись перші захисти здобувачів PhD, протягом 2020 захищено біля 300 дисертацій, а 2021 року – біля 2 тисяч». [3]

У 2022 році питання щодо порядку підготовки та захисту дисертацій на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти були врегульовані прийнятою Постановою КМУ від 12 січня 2022 року №44 Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії. [4]

Реалії 2022 року, а саме воєнний стан в країні, вимагали врегулювання питання щодо підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти і в березні 2022 року внесено зміни до Постанови №44, безпосередньо передбачено «установити, що період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування, не враховуються під час обчислення строків, визначених Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим цією постановою». [5]

Згідно з новим порядком разова рада створюється Вченою радою закладу, в якому здобувач виконав акредитовану освітньо-наукову програму, у двомісячний термін. Якщо ж здобувач виконує неакредитовану освітньо-наукову програму, то він має право на переведення до іншого закладу вищої освіти, який має акредитовану освітньо-наукову програму за відповідною спеціальністю. Крім того, члени разової ради повинні бути компетентними вченими саме за тематикою дослідження здобувача ступеня доктора філософії, яка виноситься на захист і мати не менше трьох опублікованих наукових статей за останні п'ять років за тематикою дисертації, що подається. При цьому статті, які були опубліковані після 12 січня 2022 року, зараховуються за темою дисертації лише за умови наявності у них активного ідентифікатора DOI (Digital Object Identifier).

Склад разової ради – це голова, два опоненти та два рецензенти. У випадку, якщо в ЗВО не вистачає науково-педагогічних працівників, які б відповідали вимогам для включення їх до складу такої разової ради (невідповідність тематики наукових праць, недостатня кількість статей чи відсутність у них DOI, тощо), то її склад може бути наступним: голова, рецензент та три опоненти, що не є працівниками ЗВО в якому утворюється рада та одночасно не є працівниками одного ЗВО.

Аналіз законодавчо-нормативного забезпечення процедури підготовки та захисту докторів філософії і узагальнення проблемних аспектів, які виникали на етапі атестації докторів філософії, дозволили виявити низку напрямків, що потребують уваги та врегулювання. Зокрема, йдеться про особливості формування складу разової спеціалізованої вченої ради, до якої має входити не менше двох (голова та рецензент) науково-педагогічних працівників, що мають наукові напрацювання не за напрямком, а саме за тематикою дослідження здобувача та працюють в ЗВО де створюється рада. З одного боку, це викликає труднощі щодо підбору таких кадрів в конкретному ЗВО, з огляду на можливу вузьку специфіку теми. З іншого боку, це ускладнює задачу здобувача щодо пошуку та висвітлення наукової новизни, адже при наявності п'яти знаних в країні науковців, які кожен мають як мінімум три публікації за темою, що виноситься на захист, лишається все менше шансів на формування і висвітлення наукової новизни в межах вузької тематики здобувача. У зв'язку з чим, доцільно було б врегулювати це питання законодавчо і в якості критерія залишити відповідність публікацій рецензентів напрямку підготовки здобувача, а не його тематиці, що значно розширить можливості для здобувача під час організації та проведення захисту дисертації.

Крім того, враховуючи воєнний стан та низку негативних чинників такого часу, варто внести корективи щодо термінів підготовки дисертації після офіційного завершення здобувачем навчання в аспірантурі, а саме в частині конкретизації поважних причин, які можуть стати підставою для застосування ним статті 12 Постанови №44 та проведення захисту дисертації в разовій раді протягом двох років після відрахування з аспірантури з продовженням цього терміну на час дії воєнного стану. А також переглянути дедлайни щодо термінів підвантаження документів до електронної системи для здобувачів, які виходять на захист, з огляду на складнощі щодо своєчасного енергопостачання в Україні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text=%D0%90%D0%A1%D0%9F%D0%86%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%A2#w1_1
2. Постанова КМУ від 23 березня 2016 р. № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>
3. Здобутки і виклики експерименту з присудження наукового ступеня доктора філософії. Київ -2021. URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/PhD-in-Ukraine-2021-report.pdf>
4. Постанова КМУ від 12 січня 2022 року №44 Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>
5. Постанова КМУ від 21 березня 2022 р. № 341 Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmini-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-12-sichnya-2022-r-44-341>